

## **Oponentský posudek na rigorózní práci Mgr. Milana Pátry „Od chudinství k sociálně-zdravotní péči v Čechách v letech 1918 – 1938“**

Téma, které si Mgr. M. Pátra zvolil, je bezesporu ambiciózní, sleduje proměnu chudinské péče v čase, kdy se sociální problematika stává věcí veřejnou a stát posiluje sociální bezpečí jednotlivce. Důkladně a kvalifikovaně nastiňuje tuto proměnu na základě teorie „tří pilířů“ sociální politiky (pojištění, sociální pomoc, sociální služby), v jejichž rámci podle autorova pojetí docházelo k „marginalizaci“ či vytěsňování fenoménu chudoby. Již úvodní teoretický náhled na sociální politiku dokazuje promyšlený přístup k vyčtenému tématu, byť tezi, že chudinství je trvalým základem sociální politiky (s. 14) osobně nesdílím.

Heuristice věnoval autor nemalou péči, opírá se o rozsáhlou literaturu, odbornou i dobovou. Prostudoval vybrané archivní soubory (AMP, NA, SOKA Přemýšlení), mnohé z nich vytěžil jako první (např. výroční zprávy Okresní péče o mládež v Brandýse n.L.). Téma by jistě prohloubilo přihlédnutí i k jiným fondům, zejména Ministerstva sociální péče, rozkošatily by je prameny tištěné – na myslí mám soubory tiskové dokumentace v NA (fond MZV-VA)). Od věci by nebylo zalistovat se sbírce zákonů, přejímání legislativní normy z literatury vedlo místy k dílčím nepřesnostem (viz níže). Nicméně lze konstatovat, že výběr pramenů byl uvážlivě podřízen záměru demonstrovat určité formy sociální péče veřejné či soukromé na konkrétních příkladech, což ve svém textu dokázal kompetentně a kvalifikovaně.

Struktura práce odvozená z oněch „pilířů“ má svou logiku, tématické celky mapující jednotlivé formy chudinské péče mají vcelku vysokou vypovídací hodnotu. Z názvu práce bych očekával postup jiný, totiž výklad zrodu a proměn chudinské péče a analýzu dopadu rozšiřujícího se segmentu sociálního pojištění, který ji na jedné straně vytěsňoval, na druhé straně ale ji zajišťoval klientelu. Příkladem může být péče o nezaměstnané, která po vzniku republiky byla plošná, ale zavedením gentského systému se zúžila jen a dělnictvo odborově organizované – jeho značná část, která nebyla organizovaná, v případě nezaměstnanosti spadla do chudinství.

Název kapitoly nastiňující typologii chudinské péče a její přerod v sociální zákonodárství v Evropě není sice příliš šťastný (kat. 3-Obecná historie a její vývojové mezníky), nicméně autor v kapitole samé na základě důkladného osvojení relevantní literatury vhodně akcentuje inspirativní zdroje pro proměny sociální péče v sociální politiku na území Čech v rámci habsburské monarchie, které jsou obsahem kapitoly následně. Vzhledem k tomu, že tematizuje sociální politiku podle výše definovaných „pilířů“, začíná svůj výklad

prvními sociálními reformami v Rakousku-Uhersku nemalou měrou kopírujícími reformy v sousedním Německu. Pak přechází k druhému „pilíři“, jímž se ovšem vrací o století zpátky v rozboru dopadu povinnosti domovské obce a příslušnosti k ní pro chudinskou péči. Osobně bych dal přednost respektování chronologického vývoje či alespoň kapitoly členit pro přehlednost na tematické oddíly. Příklad vývoje chudinství na novohradském panství, zejména pak v Praze, je propracovaný a plastický, přičemž zvolené příklady autor dokázal vhodně zobecnit pro celkovou charakteristiku chudinské péče v předlitavské části monarchie.

V kapitole o chudinské péči v Čechách v meziválečném období je vymezen sociálním zákonodárstvím zužující se prosto pro chudinskou péči -- nebyl tak nepatrný, jak autor poukazuje na s. 45. Vývoj sociální politiky ve vymezeném období byl poměrně dynamický, komprimovat jej na malou plochu nese rizika nepřesností, jímž se autor neubráníl. Tak např. na s. 44 v souvislosti se zákonem z roku 1924 o povinném sociálním pojištění zaměstnanců se uvádí, že obec měla dorovnávat příjmy. Povinnost dorovnávat příjmy ale obsahoval až zákon o zabezpečení přestárých osob z roku 1929. Možná, že autor mohl více pracovat s pojmy relativní a absolutní chudoba (viz s. 12), neboť se mi zdá být problematickým tvrzení, že citovaným zákonem z roku 1924 „byla zajištěna podstatná část aktivního obyvatelstva před chudobou“ (s. 44). Bylo by zapotřebí definovat hranici chudoby třeba na základě životního minima a porovnat ji s průměrnou penzí v jednotlivých zaměstnaneckých kategoriích. Uvádí-li se v literatuře, že pro pětičlennou rodinu činilo životní minimum tisíc korun měsíčně, lze označit příjemce penze 150 korun měsíčně za „zajištěného“?

Vlastním badatelským přínosem práce je pojednání o institucích a spolcích zaměřených na realizaci sociálně-zdravotní péče, které je náplní obsažné kapitoly šesté. Jejím úvodem je vznik Ústředí dobrovolných sociálních a sociálně-zdravotních spolků, jeho organizační členění, typologie sociálně-zdravotních spolků a centralizační politika ministerstev zdravotnictví a sociální péče, čímž docházelo k propojování státní správy se spolkovou činností. Pojmout tuto problematiku v celostátním rozměru by bylo pro její mnohotvárnost příliš, snad až nadbytečně široké, a proto se autor zaměřil na rozbor působení čtyř stěžejních institucí/spolků, Okresní péče o mládež, Čsl. ochrany matek a dětí, Čsl. Červeného kříže a Okresní Masarykovy ligy proti tuberkulóze, v konkrétním regionu, a to okrese Brandýs n.L. Svou pozornost soustředil zejména na jejich organizační výstavbu, aktivity v oblasti sociální péče a finanční zdroje zajišťující jejich činnost. Význam na původním materiálu vybudovaných profilů regionálních odnoží těchto institucí/spolků spočívá v konkretizaci jejich rolí ve veřejném prostoru, které vzhledem k usměrňující činnosti státu lze vnímat jako modelové. Je poněkud škoda, že se autor dosti úzkostlivě

přidržel výpovědi pramenů a více nerozkošatil svou interpretaci. Některá tvrzení tak zůstala v rovině teze, např. jak péče o mládež měla omezovat počet chudých (s. 51), proč se důvěrníky okresní péče o mládež stávali hlavně učitelé (s. 56). Na jiných místech by bylo vhodné doplnění či upřesnění, např. na s. 58 se hovoří o péči o válečné sirotky či polosirotky. Těm ale také na základě zákona z roku 1920 náležel sirotčí důchod, ostatně obdobně tomu bylo i u sirotků po zemřelém pojištěnci. Nebylo by od věci analyzovat, jak se zacházelo s těmito prostředky. U spolku Čsl. ochrana matek a dětí mne napadá, zda spolupracoval s porodními asistentkami, neboť úmrtnost novorozenců byla stále poměrně vysoká. Nebylo by bez zajímavosti širše charakterizovat sociální prostředí, z něž pocházela klientela poraden. V obecné charakteristice Čsl. společnosti Červeného kříže mi chybí lokalizace sídel jejích divizí (s. 71), v pojednání o Masarykově lize proti tuberkulóze by mohla být rozpracována prevence zvláště významná vzhledem k neléčitelnosti nemoci. Ocenit je třeba autorovu snahu charakterizovat aktéry angažující se ve prospěch toho onoho spolku, a tím dát výkladu „lidský“ rozměr (je ovšem třeba vyvarovat se zde ojedinělému zkratu na s. 65, Melichar secí stroj ne vynalezl, pravděpodobně se jedná o inovaci).

Sociálně-zdravotní péči o chudé zajišťovanou prostřednictvím obce autor zdařile prezentuje na příkladu Prahy. Podrobně se zabývá její výstavbou a kompetencemi (snad až příliš podrobně v případě uvedení úředních hodin), následné pojednání o chudobinci, chorobinci, městské věznicí a ohřívárnách se mi jeví jako nepatříčně připojené, našlo by se pro ně patřičné místo v příslušné předchozí části. Posledním typem sociálně-zdravotní péče o chudé je v autorově pojetí péče soukromá prezentovaná slepeckými ústavy.

Jako celek předkládaná rigorózní práce podává důkladný, koncepčně promyšlený obraz chudinské péče v Čechách, pojmenovává její jednotlivé typy a charakterizuje její proměny. Přináší nemálo nových poznatků a je tedy nesporně důležitým historiografickým přínosem. Po formální stránce práce splňuje stanovené požadavky, je třeba ocenit grafická zpracování vybraných ukazatelů v dlouhé časové řadě na základě výročních zpráv brandýských sociálně-zdravotních institucí/spolků i vhodně volenou obrazovou přílohu, pro ně můžeme přehlédnout drobné stylistické problémy.

Vzhledem k výše uvedenému konstatuji závěrem, že rigorózní práce Mgr. Milana Pátrý splňuje požadovaná kritéria, a proto ji plně doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 20. 11. 2012

  
Prof. PhDr. Drahomír Jančík, CSc.